

SONGÜL MECİT • Anadolu Selçukluları

SONGÜL MECİT (Dr.) 2015 yılına kadar Edinburgh Üniversitesi, İslâm ve Ortadoğu Çalışmaları bölümünde araştırmacı ve öğretim üyesi olarak çalıştı. Araştırma alanları Ortadoğu'nun, özellikle Türkiye'nin Ortaçağ ve modern tarihi ile Batı Avrupa'da yaşayan Ortadoğu diasporasını ve transnasyonal toplumları kapsıyor. Şu an Edinburgh University Press için *Islam in Germany* başlıklı bir kitap yazıyor.

The Rum Seljuks. Evolution of a Dynasty

© 2014 Songül Mecit

Bu kitabın yayın hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla

Taylor & Francis Group'un alt markası olan Routledge'tan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2435 • Tarih Dizisi 114

ISBN-13: 978-975-05-2147-8

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Beyşehir Kubadabad Sarayı'nda sıralı tekniğinde çini (1236). "Konya Karatay Medresesi Müzesi", *Geleneksel*

Türk Sanatları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 85

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Evrem Türköz

DİZİN Berkay Üzüm - Burcu Demirer

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SONGÜL MECİT

Anadolu Selçukluları

Bir Hanedanın Evrimi

*The Rum Seljuks
Evolution of a Dynasty*

ÇEVİREN *Özkan Akpınar*

*Bana bilim sevgisini veren
sevgili dedem Haydar Mecit'in anısına
ve bana kadınların ne kadar güçlü olduğunu gösteren
nenem Zöhre Mecit'e...*

Editörün notu: Hem Anadolu Selçuklu kaynakları hem de diğer Müslüman kaynakları Anadolu Selçuklularından Selçükiyan-ı Rum olarak bahsederler; Arapça ve Farsça kaynaklarda Rum Selçukluları olarak tarif edilirler. İbn Bibî eserinin giriş bölümünde, Ata Melik'in kendisini Rum Selçuklularının tarihini yazmakla görevlendirdiğini yazar ve eseri boyunca Selçuklu devletini Rum Selçuklu devleti olarak tanımlar ve Rum Selçuklu görevlilerinden Rum emirleri veya Rum beylerbeyi olarak bahseder. Anadolu Selçuklu devletinin siyasal ve ideolojik iddiasını vurgulamak amacıyla metinde hem Anadolu Selçukluları hem de Rum Selçukluları ibareleri birlikte kullanılmıştır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	9
TEŞEKKÜR.....	11
TRANSLİTERASYON VE ÇEVİRİLER HAKKINDA YORUMLAR.....	13
ÖNSÖZ.....	15
GİRİŞ.....	17
METODOLOJİ.....	29
KAYNAKLAR.....	35
1 GÖÇEBE BEYLERDEN	
MÜSLÜMAN HÜKÜMDARLARA.....	51
Selçuklu köken geleneği.....	51
Selçuklu başarısının ardındaki ideoloji.....	56
Çağrı Bey ve Tuğrul Bey.....	66
Selçukluların Türkmen takipçileri.....	68
Selçuklular ve Horasan.....	70
2 ANADOLU'DA İLK SELÇUKLULAR:	
ASİLER Mİ, SULTANLAR MI?.....	77
Kutalmış b. Arslan İsrail b. Selçuk.....	69
I. Süleyman bin Kutalmış.....	85

I. Kılıç Arslan.....	91
Şahinşah (Melik Şah).....	113
I. Rükneddin Mesud.....	119
3 RUM SELÇUKLU SULTANLIĞI'NIN KURULUŞU.....	127
II. İzzeddin Kılıç Arslan.....	127
I. Gıyaseddin Keyhüsrev.....	170
II. Rükneddin Süleyman Şah.....	179
4 RUM SELÇUKLU SULTANLIĞI'NIN	
DORUK NOKTASI.....	191
II. İzzeddin Keykavus.....	194
I. Alaeddin Keykubad.....	210
II. Gıyaseddin Keyhüsrev.....	223
5 RUM SELÇUKLULARI VE BİZANS.....	231
Rum Selçuklu ideolojisi.....	233
Bizans ideolojisi.....	235
I. Süleyman ve I. Aleksios Komnenos.....	238
I. Kılıç Arslan ve I. Aleksios Komnenos.....	248
Şahinşah ve I. Aleksios Komnenos.....	262
I. Mesud, II. İoannes Komnenos ve Manuel Komnenos.....	272
II. Kılıç Arslan ve Manuel Komnenos.....	285
SONUÇ.....	307
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.....	311
DİZİN.....	336

KISALTMALAR LISTESİ

AKM	Atatürk Kültür Merkezi
BJRL	Bulletin of the John Rylands Library
BMGS	Byzantine and Modern Greek Studies
BSOAS	Bulletin of the School of Oriental and African Studies
BZ	Byzantinische Zeitschrift
DOP	Dumbarton Oaks Papers
EI ²	Encyclopedia of Islam (New Edition)
İA	İslam Ansiklopedisi
IJMES	International Journal of Middle East Studies
JNES	Journal of Near Eastern Studies
JRAS	Journal of the Royal Asiatic Studies
RCEA	Répertoire chronologique d'épigraphie arabe
REB	Revue des études byzantines
REI	Revue des Etudes Islamiques
SAD	Selçuklu Araştırmaları Dergisi
SI	Studia Islamica
TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
TTK	Türk Tarih Kurumu Yayınları
UAJ	Ural-Altäische Jahrbücher
WZKM	Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes
ZDMG	Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

TEŞEKKÜR

Öncelikle kendileri olmadan bu çalışmayı asla tamamlayamayacağım iki kadına teşekkür etmek istiyorum: Kelimenin gerçek anlamıyla bir *Doktormutter** olan ve bana mükemmel bir akademik danışmanlık sunmakla ve bu çalışmanın yayımlanması için yol göstermekle kalmayıp, aynı zamanda ihtiyacı çok fazla hissedilen moral desteği sağlayan ve büyük şefkat sergileyen Profesör Carole Hillenbrand ve kendisine en çok ihtiyaç duyduğum zamanlarda hep orada olan annem Hanım Mecit.

Ortaçağ tarihi çalışmak konusunda bana ilham veren Profesör Rudolf Hiestand, Heinrich Heine Üniversitesi'nde (Düsseldorf) hocam olduğu için şanslıydım; Selçuklulara ve İslâm tarihine yönelik spesifik ilgiyi ilk ondan kazandım. Nadir bulunan kitapların kopyalarını ve teşvik dolu sözcükleri bana cömertçe sağlayan Profesör Robert Hillenbrand'a da müteşekkirim.

Bu tür bir çalışmanın aile ve arkadaşların desteği olmadan mümkün olmayacağını anlamak önemlidir. Hepsine, fakat özellikle tüm bu yıllar boyunca benimle yaşamayı başaran ve bir insanın isteyebileceği en iyi asistan olan teyzem Hüsnüye Mecit'e müteşekkirim. Bu yıllar boyunca bana destek olan ar-

(*) *Doktormutter*: Almancada, "doktora annesi" anlamına gelen, kadın doktora danışmanı – e.n.

kadaşlarım Eleonore Müller ve Stefanie Lind-Fach'a da ayrıca teşekkür ederim.

Edinburgh'daki çevreme de içten teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum: Gerçek bir arkadaş olduğu için Dr. Kirsten Thomson'a, doktora öğrencisi olduğumuz dönemlerdeki ilham verici öğle yemeği toplantıları için Dr. Saeko Yazaki ve Dr. Stephen Burge'a; bana yüreklendirici bir gülücük vermeyi her zaman başardığı ve Selçuklular sempozyumu sırasındaki desteği için Rhona Hajcman'a ve Farsça ve Arapça çevirilerimden bazılarını düzelttikleri için Dr. Gelnaz Nanbakhsh'a ve Ula Zeir'e.

Bana Latince öğretmekle kalmayan, aynı zamanda alışılmışın dışında düşünmekten korkmamayı da öğreten müteveffa arkadaşım Jürgen Bargman'a minnettarlığımı bildirmeliyim. Routledge'deki ekibe, özellikle de baskıya gidene kadar bu kitapla ilgilenen Mary Dalton ve Geraldine Martin'e son derece müteşekkirim. Son ama son derece önemli olarak, desteği ve sabrı için eşim İbrahim'e teşekkür etmek istiyorum.

TRANSLİTERASYON VE ÇEVİRİLER HAKKINDA YORUMLAR

Arapça ve Farsça sözcükler için, yaygın olarak kullanılan Selahaddin, cihat, Sünni ve Şii gibi terimler haricinde, *Encyclopedia of Islam*'daki (2. baskı) transliterasyon sisteminin değiştirilmiş bir versiyonu kullanıldı. Türkçe sözcükler modern Türkçe yazılışlarıyla uygulandı.

Bu çalışmada verilen Arapça, Farsça, Almanca ve Türkçe eserlerden çeviriler referanslarda belirtilmediği müddetçe yazar tarafından yapılmıştır. Fakat tüm alıntılar ilgili yazarlar tarafından kullanılan transliterasyonlar ile aktarılmıştır.

ÖNSÖZ

Bu kitap Anadolu Selçuklularının (473-641/1081-1243) ideolojisine ve “zihniyet”ine ilişkin bir araştırmadır. Dolayısıyla elinizdeki çalışma Anadolu Selçuklularının genel bir askeri ve siyasi tarihini çıkarma çabası değil, Selçukluların, Anadolu’daki hâkimiyeti, daha doğudaki Büyük Selçuklu devletinden çok daha uzun süren, bu az bilinen koluna odaklanma çabasıdır. Bu araştırma, mevcut az sayıdaki Farsça ve Arapça Anadolu Selçuklu birincil kaynağının yanı sıra, döneme ait şarklı Hıristiyan kroniklerini kullanır; ayrıca mümkün olduğu yerlerde sikkeler ve anıtsal kitabeler gibi kanıtlardan da yararlanır.

Birinci Bölüm Büyük Selçuklu geçmişi, yani İslâm dünyasına nasıl girdiklerini ve kendileriyle birlikte yüzlerce yıllık göçebe yaşam tarzlarını ve düşünme biçimlerini nasıl getirdiklerini ele alır. Bu bölüm ayrıca bu göçebe Türk beylerinin, kendilerine hizmet eden Arap ve Fars din âlimleri ve bürokratları tarafından Müslüman hükümdarlar olarak sunulma biçimini analiz eder. İkinci Bölüm 473-500/1081-1107 dönemindeki ilk Selçuklu liderlerinin geleneksel göçebe hâkimiyet kalıplarına nasıl riayet ettiklerini ve Anadolu’daki Selçukluların rakip Türk Dânişmend beyliğinin tahakkümü altına girdikleri fetret (*interregnum*) ve geçiş dönemini (500-551/1107-1156) ele alır.

Üçüncü Bölüm Anadolu'daki Rum Selçuklu Beyliği'nin 13. yüzyılın başlarına gelindiğinde Rum Selçuklu Sultanlığı'na nasıl dönüştürüldüğünü ortaya koyar. Dördüncü Bölüm'deki tartışma I. Keykavus (608-616/1211-1220) ve I. Keykubad (616-634/1220-1237) dönemlerinde hanedanın zirvesine odaklanır; bu iki Selçuklu sultanının, her ne kadar göçebe Türk geçmişlerine ait unsurlar varlığını sürdürse de, haklı olarak Pers-İslâm modeli hükümdarlar olarak görülebilecekleri iddia edilebilir.

Beşinci Bölüm 473-576/1081-1180 döneminde Rum Selçukluları ve Bizanslı komşuları arasındaki hayati öneme sahip ilişkilerin bir analizini sunar ve bu yıllar boyunca Selçuklu sultanları ve Komnenos hanedanına mensup imparatorlar arasında bir arada dostça bir yaşam modelinin kurulduğu tartışılır.

Bu çalışma, bu önemli hanedanın tam bir sultanlığa dönüşmesini sağlayanın basit askeri başarıdan ziyade ideoloji olduğunu ortaya koyar.